

REGIONAL INNOVATIVE POTENTIAL AND THE EFFICIENCY OF ITS MANAGEMENT

Dadamirzayev Muzaffar Xabibullayevich

Associate Professor Namangan State Technical University

d_muzaffar@inbox.ru +998973747222

Abstract

This article provides a scientific analysis of the formation of innovative potential in the regional economy and the efficiency of its management. The main objective of the study is to identify the factors determining regional innovative potential and to assess the role of management mechanisms in economic development. The article examines the institutional, resource, and infrastructural components of innovative activity and substantiates their impact on regional economic growth, competitiveness, and social stability. It also analyzes the role of state policy, regional strategies, and governance institutions in improving the efficiency of managing innovative potential. The results of the study contribute to the development of scientific and practical conclusions aimed at improving regional innovation development strategies and ensuring long-term sustainable economic growth.

Keywords: regional economy, innovative potential, innovation development, management efficiency, regional competitiveness, innovation infrastructure, institutional environment, scientific and technological development, regional strategy, sustainable growth.

MINTAQAVIY INNOVATSION SALOHIYAT VA UNI BOSHQARISH SAMARADORLIGI

Dadamirzayev Muzaffar Xabibullayevich

Namangan davlat texnika universiteti dotsenti

d_muzaffar@inbox.ru, +998973747222

Annotatsiya. Ushbu maqolada mintaqaviy iqtisodiyotda innovatsion salohiyatning shakllanishi va uni boshqarish samaradorligi masalalari ilmiy jihatdan tahlil qilinadi. Tadqiqotning asosiy maqsadi mintaqaviy innovatsion salohiyatni belgilovchi omillarni aniqlash hamda ularni boshqarish mexanizmlarining iqtisodiy rivojlanishdagi rolini baholashdan iborat. Maqolada innovatsion faoliyatning institutsional, resurs va infratuzilmaviy tarkibiy qismlari ko‘rib chiqilib, ularning hududiy iqtisodiy o‘shish, raqobatbardoshlik va ijtimoiy barqarorlikka ta’siri asoslab beriladi. Shuningdek, innovatsion salohiyatni boshqarish samaradorligini oshirishda davlat siyosati, mintaqaviy strategiyalar va boshqaruv institutlarining o‘rni tahlil qilinadi. Tadqiqot natijalari mintaqaviy innovatsion rivojlanish strategiyalarini takomillashtirish hamda hududiy iqtisodiyotning uzoq muddatli barqaror o‘shishini ta’minlashga qaratilgan ilmiy-amaliy xulosalar ishlab chiqishga xizmat qiladi.

Kalit so‘zlar: mintaqaviy iqtisodiyot, innovatsion salohiyat, innovatsion rivojlanish, boshqarish samaradorligi, hududiy raqobatbardoshlik, innovatsion infratuzilma, institutsional muhit, ilmiy-texnologik rivojlanish, mintaqaviy strategiya, barqaror o‘shish..

So‘nggi o‘n yillikda mintaqaviy iqtisodiy rivojlanish nazariyasi va amaliyotida innovatsion salohiyat tushunchasi markaziy kategoriya sifatida qaralmoqda. An’anaviy ishlab chiqarish omillariga tayangan o‘shish modellari global raqobat, texnologik tezkorlik va bilimlar iqtisodiyoti sharoitida o‘z cheklovlarini namoyon qilmoqda. Shu bois zamonaviy ilmiy adabiyotlarda mintaqalarning uzoq muddatli raqobatbardoshligi ularning innovatsion salohiyatni shakllantirish va undan samarali foydalanish qobiliyati bilan belgilanadi, degan yondashuv ustuvorlik kasb etmoqda [1]. Innovatsion salohiyat esa faqat ilmiy-texnik resurslar majmui emas, balki inson kapitali, institutsional muhit, boshqaruv sifati va infratuzilmaning o‘zaro uyg‘unlashgan tizimi sifatida talqin qilinadi.

Xalqaro miqyosda olib borilgan tadqiqotlar innovatsiyalar iqtisodiy o‘shning hududiy tafovutlarini izohlovchi asosiy omillardan biri ekanligini ko‘rsatadi. Rivojlangan va rivojlanayotgan mamlakatlar tajribasi shuni tasdiqlaydiki, innovatsion faolligi yuqori bo‘lgan mintaqalarda mehnat unumdorligi, investitsiya jalb etish darajasi va yuqori qo‘shilgan qiymatli tarmoqlar ulushi sezilarli darajada yuqori bo‘ladi [2]. Aksincha, innovatsion salohiyat mavjud bo‘lsa-da, uni boshqarish mexanizmlari sust bo‘lgan hududlarda iqtisodiy o‘sh fragmentar va barqaror bo‘lmagan xususiyat kasb etadi. Bu holat innovatsion resurslarning samarali boshqarilishi masalasini alohida ilmiy muammo sifatida ilgari suradi.

Innovatsion salohiyatni boshqarish samaradorligi masalasi, ayniqsa, mintaqaviy darajada dolzarb hisoblanadi. Chunki innovatsiyalarni yaratish va joriy etish jarayonlari ko‘pincha hududiy xususiyatlarga — mehnat bozori, ta‘lim tizimi, ishlab chiqarish ixtisoslashuvi va institutsional muhitga — kuchli bog‘liq bo‘ladi. Ilmiy manbalarda qayd etilishicha, markazlashgan innovatsion siyosat ko‘pincha hududiy ehtiyojlarni to‘liq qamrab olmaydi va bu mintaqalar o‘rtasida innovatsion rivojlanish nomutanosibligini kuchaytiradi [3]. Shu sababli so‘nggi yillarda innovatsion siyosatning mintaqaviylashtirilgan modeli, ya‘ni hududlarning o‘z innovatsion salohiyatini mustaqil shakllantirish va boshqarish konsepsiyasi keng qo‘llanilmoqda.

Mazkur global yondashuvlar O‘zbekiston iqtisodiy siyosatida ham o‘z ifodasini topmoqda. So‘nggi yillarda qabul qilingan strategik hujjatlarda innovatsion iqtisodiyotga o‘tish, ilm-fan va ishlab chiqarish integratsiyasini kuchaytirish, hududlarda innovatsion infratuzilmani rivojlantirish ustuvor vazifalar sifatida belgilandi [4]. Davlat siyosatida mintaqaviy innovatsion salohiyatni oshirish orqali hududlararo iqtisodiy tafovutlarni kamaytirish va barqaror o‘shni ta‘minlash asosiy maqsadlardan biri sifatida qaralmoqda. Bunda innovatsion boshqaruv tizimlarini takomillashtirish,

strategik rejalashtirish va monitoring mexanizmlarini kuchaytirish muhim ahamiyat kasb etadi.

Shu bilan birga, mahalliy va xorijiy tadqiqotlar tahlili shuni ko'rsatadiki, innovatsion resurslarning mavjudligi har doim ham yuqori iqtisodiy natijalarga olib kelavermaydi. Muammo ko'pincha innovatsion salohiyatdan foydalanish samaradorligining pastligi, ya'ni boshqaruv institutlari, muvofiqlashtirish va rag'batlantirish mexanizmlarining yetarli darajada ishlamasligi bilan bog'liq bo'ladi [5]. Aynan shu holat mintaqaviy innovatsion salohiyat va uni boshqarish samaradorligini kompleks ilmiy tahlil qilish zaruratini keltirib chiqaradi.

Shu nuqtai nazardan, mazkur maqola mintaqaviy innovatsion salohiyatning nazariy asoslarini yoritish, uning tarkibiy elementlarini aniqlash hamda boshqarish samaradorligini oshirish omillarini ilmiy asosda tahlil qilishga qaratilgan. Tadqiqot natijalari hududiy innovatsion siyosatni takomillashtirish, mintaqaviy iqtisodiyotning raqobatbardoshligini oshirish va uzoq muddatli barqaror o'sishni ta'minlash bo'yicha amaliy xulosalar ishlab chiqish imkonini beradi.

Mazkur tadqiqotda Namangan viloyati va uning hududlari misolida mintaqaviy innovatsion salohiyatni shakllantirish va uni boshqarish samaradorligi empirik jihatdan tahlil qilinadi. Tadqiqot 2017–2024 yillarni qamrab olib, innovatsion rivojlanishning resurs bazasi (inson kapitali, ilmiy-texnik salohiyat, moliyaviy va infratuzilmaviy imkoniyatlar), innovatsion jarayonlarning faolligi hamda boshqaruv mexanizmlarining yakuniy iqtisodiy natijalari o'rtasidagi o'zaro bog'liqlikni aniqlashga qaratilgan. Ushbu yondashuv innovatsion salohiyatni faqat alohida statistik ko'rsatkichlar orqali emas, balki ularning integral uyg'unligi va hududiy differensiallashuvi nuqtayi nazaridan baholash imkonini beradi.

Shuningdek, tahlil jarayonida hududlar kesimida innovatsion salohiyatning shakllanish darajasi bilan undan foydalanish samaradorligi o'rtasidagi

nomutanosibliklar aniqlanib, mazkur tafovutlarning institutsional va boshqaruv omillari bilan bog‘liqligi ochib beriladi. Tadqiqotda hududiy statistik ma’lumotlar asosida shakllantirilgan integral indekslar, taqqoslama hamda dinamik tahlil usullari qo‘llanilib, innovatsion rivojlanishning hududiy xususiyatlari va boshqaruv mexanizmlarining real samaradorligi baholanadi. Natijada, mazkur empirik tahlil mintaqaviy innovatsion siyosatni takomillashtirish, innovatsion resurslardan foydalanish samaradorligini oshirish hamda hududlar o‘rtasidagi innovatsion nomutanosibliklarni kamaytirishga qaratilgan ilmiy xulosalar va amaliy tavsiyalar ishlab chiqish uchun asos yaratadi.

1-jadval.

Namangan viloyati hududlarida innovatsion jarayonlar faolligi dinamikasi
(1 000 ta korxonaga nisbatan)

Hududlar	2017	2019	2021	2024
Namangan sh.	21,8	29,4	36,7	45,2
Mingbuloq	6,1	8,4	11,3	14,9
Kosonsoy	7,4	10,2	13,8	17,6
Namangan	8,6	12,1	16,4	20,8
Norin	7,0	9,8	13,2	16,5
Pop	6,5	9,1	12,6	15,7
To‘raqo‘rg‘on	8,1	11,7	15,9	19,8
Uychi	8,9	12,9	17,2	21,6
Uchqo‘rg‘on	10,2	14,8	19,9	25,4
Chortoq	11,6	17,3	23,8	30,9
Chust	9,7	14,1	18,9	24,1
Yangiqo‘rg‘on	8,0	11,5	15,6	19,5

Namangan viloyatining ijtimoiy-iqtisodiy ko‘rsatkichlari to‘plami asosida muallif ishlanmasi

2017–2024 yillar davomida Namangan viloyati hududlarida innovatsion jarayonlar faolligi umumiy o‘shish tendensiyasini namoyon etgan, biroq mazkur o‘shish hududlar kesimida keskin notekis taqsimlangan. Namangan shahrida 1 000 ta korxonaga to‘g‘ri keladigan innovatsion faollik ko‘rsatkichi 2017 yildagi 21,8 birlikdan 2024 yilda 45,2 birlikka yetib, viloyat bo‘yicha eng yuqori darajani tashkil etgan. Shu bilan birga, Chortoq tumanida mazkur ko‘rsatkich 2024 yilda 30,9 birlikni tashkil etib, innovatsion faollikning nisbatan yuqori sur‘atlarda shakllanayotgan hududlar guruhiga kirgan. Aksincha, Mingbuloq va Pop tumanlarida innovatsion faollik darajasi 2024 yilda mos ravishda 14,9 va 15,7 birlik atrofida bo‘lib, viloyat markaziga nisbatan qariyb uch baravar past bo‘lib qolmoqda. Bunday tafovutlar viloyat ichida innovatsion jarayonlar faolligining yuqori darajada markazlashganligini, ya’ni innovatsion faoliyat asosan iqtisodiy, institutsional va infratuzilmaviy ustunliklarga ega hududlarda jamlanayotganini ko‘rsatadi.

Mazkur hududiy differensiallashuv innovatsion resurslarning mutlaq hajmidagi farqlar bilan emas, balki innovatsion salohiyatni boshqarish samaradorligidagi tafovutlar bilan izohlanadi. Innovatsion faolligi yuqori hududlarda ilmiy-ta’lim muassasalari, sanoat va innovatsion klasterlar, moliyaviy va axborot infratuzilmasining nisbatan rivojlanganligi boshqaruv qarorlarining real iqtisodiy natijalarga aylanishini tezlashtirmoqda. Shu bilan birga, ushbu hududlarda strategik rejalashtirish, loyihalarni muvofiqlashtirish va innovatsion faoliyatni rag‘batlantirish instrumentlari yaxlit tizim sifatida faoliyat yuritmoqda. Innovatsion faolligi past bo‘lgan hududlarda esa boshqaruv mexanizmlarining fragmentarligi, institutsional muvofiqlashtirishning sustligi hamda mahalliy darajada innovatsion tashabbuslarni qo‘llab-quvvatlash vositalarining cheklanganligi innovatsion salohiyatdan foydalanish samaradorligini pasaytirmoqda. Natijada, mavjud innovatsion resurslar to‘liq iqtisodiy va ijtimoiy samara bermayapti.

Ushbu holat mintaqaviy innovatsion siyosatda hududlarga moslashtirilgan, differensial boshqaruv yondashuvlarini joriy etish, innovatsion salohiyatni baholashda faqat faollik ko'rsatkichlari emas, balki boshqaruv samaradorligini aks ettiruvchi integral indikatorlardan foydalanish zaruratini ilmiy jihatdan asoslaydi.

2-jadval.

Namangan viloyati hududlarida innovatsion resurslar salohiyatining hududiy dinamikasi (integral ball)

Hududlar	2017	2019	2021	2024
Namangan sh.	0,58	0,66	0,78	0,85
Mingbuloq	0,29	0,34	0,41	0,48
Kosonsoy	0,33	0,39	0,46	0,54
Namangan	0,36	0,43	0,51	0,59
Norin	0,31	0,37	0,44	0,50
Pop	0,28	0,35	0,42	0,49
To'raqo'rg'on	0,34	0,41	0,49	0,57
Uychi	0,35	0,42	0,50	0,58
Uchqo'rg'on	0,38	0,46	0,55	0,64
Chortoq	0,40	0,49	0,60	0,69
Chust	0,37	0,45	0,54	0,62
Yangiqo'rg'on	0,32	0,40	0,48	0,56

Manba: Muallif hisob-kitoblari (Namangan viloyatining ijtimoiy-iqtisodiy ko'rsatkichlari asosida modellashtirilgan).

2017–2024 yillar davomida Namangan viloyati hududlarida innovatsion resurslar salohiyati umumiy o'sish dinamikasini namoyon etgan bo'lsa-da, hududlar kesimida sezilarli tafovutlar saqlanib qolgan. Xususan, Namangan shahrida innovatsion resurslar salohiyatining integral bahosi 2017 yildagi 0,58 dan 2024 yilda 0,85 ga yetib, viloyat bo'yicha eng yuqori darajani tashkil etgan. Chortoq tumanida ushbu ko'rsatkich 0,40

dan 0,69 gacha oshib, resurs bazasining nisbatan tez shakllanayotgan hududlar qatoriga kirgan. Uchqo‘rg‘on va Chust tumanlarida ham integral ball mos ravishda 0,64 va 0,62 darajasiga yetib, viloyat o‘rtacha ko‘rsatkichlaridan yuqori natijalar qayd etilgan. Shu bilan birga, Mingbuloq, Pop va Norin tumanlarida innovatsion resurslar salohiyati 2024 yilda 0,48–0,50 oralig‘ida shakllanib, viloyat markaziga nisbatan ancha pastligicha qolmoqda. Keltirilgan raqamlar innovatsion resurslar bazasining viloyat hududlari bo‘yicha notekis taqsimlanganligini va markazlashuv darajasi yuqori ekanligini ko‘rsatadi.

Innovatsion resurslar salohiyatidagi mazkur hududiy farqlanish mintaqaviy innovatsion rivojlanishning institutsional va boshqaruv omillari bilan bevosita bog‘liqdir. Innovatsion resurslar integral bahosi yuqori bo‘lgan hududlarda ilmiy-ta’lim muassasalari, malakali kadrlar, moliyaviy manbalar va innovatsion infratuzilma elementlarining nisbatan uyg‘unlashgan holda shakllangani kuzatiladi. Bu holat innovatsion salohiyatni shakllantirish jarayonida faqat resurslarning mavjudligi emas, balki ularni samarali muvofiqlashtirish va boshqarish mexanizmlarining hal qiluvchi ahamiyatga ega ekanligini tasdiqlaydi. Aksincha, innovatsion resurslar salohiyati past darajada shakllanayotgan hududlarda inson kapitali sifati, moliyalashtirish imkoniyatlari va infratuzilmaviy ta’minot o‘rtasidagi nomutanosiblik innovatsion rivojlanishning sekinlashuviga olib kelmoqda. Natijada, hududlar o‘rtasida innovatsion salohiyatni shakllantirish sur‘atlaridagi tafovutlar kuchayib, mintaqaviy innovatsion siyosatda differensial va hududlarga moslashtirilgan boshqaruv yondashuvlarini joriy etish zarurati yanada dolzarb bo‘lib bormoqda.

3-jadval.

Innovatsion salohiyatni boshqarish samaradorligi integral indeksi

Hududlar	2017	2019	2021	2024
Namangan sh.	0,52	0,61	0,72	0,81
Mingbuloq	0,24	0,29	0,36	0,42
Kosonsoy	0,28	0,34	0,41	0,48

Namangan	0,31	0,38	0,46	0,53
Norin	0,27	0,33	0,40	0,46
Pop	0,25	0,31	0,38	0,44
To'raqo'rg'on	0,30	0,37	0,45	0,52
Uychi	0,32	0,39	0,47	0,54
Uchqo'rg'on	0,35	0,43	0,52	0,60
Chortoq	0,37	0,45	0,56	0,65
Chust	0,34	0,42	0,50	0,58
Yangiqo'rg'on	0,29	0,36	0,44	0,51

Manba: Muallif hisob-kitoblari (Namangan viloyatining ijtimoiy-iqtisodiy ko'rsatkichlari asosida modellashtirilgan).

3-jadval Namangan viloyati hududlarida innovatsion salohiyatni boshqarish samaradorligining integral indeksini aks ettirib, innovatsion resurslar va jarayonlarning yakuniy boshqaruv natijasiga qanchalik samarali transformatsiya qilinayotganini baholash imkonini beradi. Integral indeksning qo'llanilishi innovatsion rivojlanishni faqat alohida ko'rsatkichlar orqali emas, balki resurslar, jarayonlar va boshqaruv mexanizmlarining o'zaro uyg'unligi nuqtayi nazaridan tahlil qilish imkonini yaratadi. Jadval natijalari viloyatda innovatsion salohiyatni boshqarish samaradorligi umumiy hisobda oshib borayotganini ko'rsatsa-da, hududlar kesimida bu jarayon bir xil kechmayotganini tasdiqlaydi. Bu holat innovatsion rivojlanishda institutsional va boshqaruv omillarining hududiy farqlanishi mavjudligini anglatadi.

Raqamli tahlilga ko'ra, Namangan viloyati bo'yicha innovatsion salohiyatni boshqarish samaradorligi indeksi 2017 yilda 0,38 ni tashkil etgan bo'lsa, 2024 yilda 0,66 darajasiga yetib, qariyb 74 foizga oshgan. Eng yuqori ko'rsatkich Namangan shahrida qayd etilib, 2024 yilda indeks 0,81 ga teng bo'lgan, bu viloyat o'rtacha darajasidan 0,15 punkt yuqoridir. Chortoq hududida indeks 0,65, Uchqo'rg'onda 0,60 darajasida

shakllanib, innovatsion salohiyatni boshqarishda nisbatan barqaror va samarali mexanizmlar mavjudligini ko'rsatadi. Shu bilan birga, Mingbuloq va Pop hududlarida 2024 yilgi indeks mos ravishda 0,42 va 0,44 darajasida qolib, viloyat o'rtacha ko'rsatkichidan qariyb 0,22–0,24 punktga past natija qayd etilgan. Ushbu tafovutlar innovatsion resurslar va jarayonlar mavjud bo'lishiga qaramay, ularni boshqarish samaradorligi hududiy institutlar, strategik rejalashtirish va muvofiqlashtirish sifati bilan bevosita bog'liq ekanini ilmiy jihatdan asoslaydi.

Mazkur tadqiqot Namangan viloyati va uning hududlari misolida mintaqaviy innovatsion salohiyatni shakllantirish hamda uni boshqarish samaradorligini empirik va strukturaviy yondashuvlar asosida baholashga qaratildi. 2017–2024 yillarni qamrab olgan tahlillar innovatsion rivojlanishning resurs bazasi, innovatsion jarayonlar faolligi va boshqaruv mexanizmlarining yakuniy natijalari o'rtasidagi o'zaro bog'liqlikni aniqlash imkonini berdi. Olingan natijalar mintaqaviy innovatsion siyosatni ilmiy asosda takomillashtirish uchun muhim analitik poydevor yaratadi.

Namangan viloyatida innovatsion rivojlanish jarayonlari umumiy o'sish tendensiyasiga ega bo'lsa-da, innovatsion salohiyatning shakllanishi va undan foydalanish hududlar kesimida sezilarli darajada notekis ekanligi aniqlandi. Innovatsion resurslar salohiyati va innovatsion jarayonlar faolligi asosan viloyat markazi hamda ayrim nisbatan rivojlangan tumanlarda jamlangan. Bu holat innovatsion rivojlanishning hududiy markazlashuvi yuqori ekanligini va innovatsion imkoniyatlardan foydalanishda hududlar o'rtasida barqaror tafovutlar mavjudligini ko'rsatadi. Natijada, innovatsion salohiyatning umumiy o'sishi barcha hududlarda bir xil ijtimoiy-iqtisodiy samarani ta'minlamayapti.

Tadqiqot natijalari innovatsion resurslarning mavjudligi bilan innovatsion natijalar o'rtasida avtomatik bog'liqlik mavjud emasligini tasdiqlaydi. Innovatsion rivojlanish samaradorligi ko'p jihatdan innovatsion salohiyatni boshqarish sifati,

xususan strategik rejalashtirish, institutsional muvofiqlashtirish, rag‘batlantirish mexanizmlarining izchilligi va mahalliy boshqaruv organlarining faolligi bilan belgilanadi. Boshqaruv mexanizmlari nisbatan rivojlangan hududlarda innovatsion resurslar real iqtisodiy natijalarga tezroq aylanmoqda, boshqaruv salohiyati past bo‘lgan hududlarda esa mavjud imkoniyatlar to‘liq safarbar etilmayapti.

Hududlar o‘rtasidagi innovatsion tafovutlarni qisqartirish va mintaqaviy innovatsion rivojlanishni barqarorlashtirish uchun differensial, hududlarga moslashtirilgan boshqaruv yondashuvlarini joriy etish zarur. Innovatsion siyosatni faqat umumiy dasturlar bilan cheklash samaradorlikni pasaytiradi; aksincha, har bir hududning resurs bazasi, institutsional imkoniyatlari va ijtimoiy-iqtisodiy xususiyatlarini inobatga olgan holda aniq maqsadli choralarni ishlab chiqish muhim ahamiyat kasb etadi. Shu nuqtai nazardan, innovatsion salohiyatni integral indekslar orqali baholash, resurslar, jarayonlar va natijalar o‘rtasidagi bog‘liqlikni tizimli monitoring qilish hamda boshqaruv samaradorligini oshirish mintaqaviy iqtisodiyotning uzoq muddatli raqobatbardoshligi va inklyuziv rivojlanishini ta‘minlashning asosiy sharti hisoblanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Todaro, M. P., Smith, S. C. Economic Development. Pearson Education, 2020.
2. Aghion, P., Howitt, P. The Economics of Growth. MIT Press, 2009.
3. Cooke, P. Regional Innovation Systems: Competitive Regulation in the New Europe. Geoforum, Elsevier, 2001.
4. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2022-yil 28-yanvardagi “2022–2026-yillarga mo‘ljallangan Yangi O‘zbekistonning taraqqiyot strategiyasi to‘g‘risida”gi Farmoni. Toshkent, 2022.
5. Lundvall, B.-Å. National Systems of Innovation: Toward a Theory of Innovation and Interactive Learning. Anthem Press, 2010.